

Милица М. Милашиновић¹
Марија Ђ. Глишић
Крагујевац

О ТИПОВИМА ГОВОРА У РОМАНУ ГОСПОЂА БОВАРИ ГИСТАВА ФЛОБЕРА²

Предмет нашег рада јесте издвајање и описивање свих типова туђег говора, заједно са њиховим модификацијама у Флоберовом најпознатијем роману *Госпођа Бовари*. Настојимо да покажемо како различити типови управног и неуправног говора стоје у међуодносу, постижући на тај начин одређени наративни ефекат у креирању Флоберовог романескног света. Испоставиће се да посебну улогу при томе добија *слободни неуправни говор* као специфични литерарни поступак, који помаже Флоберу да дочара унутрашњи свет својих јунака.

Кључне речи: управни говор, неуправни говор, типови туђег говора, слободни неуправни говор

1. Увод

У овом раду основни циљ је усмерен ка издвајању и описивању основних типова туђег говора и њихових синтаксичко-стилистичких модификација у српској верзији Флоберовог романа *Госпођа Бовари*, позивајући се на оригинал само у оним случајевима када има одступања. При томе, помоћу одговарајућих, репрезентативних примера из нашег корпуса, показаћемо да различити типови преношења туђег говора обављају значајну функцију у обликовању овог прозног дела. Поред употребе два граматикализована модела, управног и неуправног говора, указаћемо и на важне синтаксичко-стилистичке особине слободног неуправног говора, по коме је овај роман (а и Флобер као писац) препознатљив, а којим се предочавају протагонисти и њихова стања свести.

2. О шиолозији говора

Будући да је издвајање типова говора у поменутом роману Гистава Флобера основни предмет нашег рада, најпре ћемо указати на проблематику типологије говора.

Када је реч о овој тематици, неопходно је поменути двојицу аутора, Платона и Михаила Бахтина. Дистинкција између *дигегесиса*, односно

¹ milica.milasinovic@hotmail.com

² Овај рад је урађен у оквиру пројекта *Динамика структуре савременог српског језика*, евиденциони број 178014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

говора аутора и *мимесиса*, који подразумева индиректно обраћање аутора кроз друге ликове, позната је још од Платона. Иако је Михаил Бахтин најзначајнији теоретичар типологије говора у књижевном тексту, он преузима Платонову дистинкцију између ауторског и туђег говора, дефинишући туђи говор као „*говор у говору, исказ у исказу*, али истовремено и *говор о говору, исказ о исказу*” (Бахтин 1980: 128). На тај начин, туђи говор се увек релацијски одређује према ауторској компоненти. Како сам Бахтин (1980: 132) наводи, они „реално постоје, живе и формирају се само у том узајамном односу, а не самостално, сами по себи“. С обзиром да се говор лика тј. туђи говор препознаје само помоћу ауторског говора, приликом издвајања типова туђег говора у роману, узимаћемо у обзир узајамни однос преношеног (туђег) и преносећег (ауторског) говора.

Из тог разлога, анализа нашег рада подразумеваће најпре издвајање ауторског говора, а потом и два основна, граматикализована типа туђег говора, управног и неуправног говора, узимајући притом у обзир и функцију коју ови модели остварују у датом роману, али и њихове синтаксичко-стилистичке модификације које знатно доприносе стварању Флоберовог приповедног света.

3. Типови говора и њихов међуоднос у роману *Госпођа Бовари*

3.1. Ауторски говор

С обзиром на то да се туђи говор увек одређује у односу на ауторски и да се не сматра потпуно аутономним у односу на исти, а да приповедну прозу карактерише дискурс аутора, најпре ћемо одредити функције овог типа говора.

3.1.1. Ауторски говор је свакако присутан и значајан у Флоберовом роману јер њиме приповедач излаже радњу, тумачи догађаје, уводи и представља ликове. У питању је свезнајући приповедач, посматрач и сликар догађаја, који најчешће приповеда у *он-форми*. Ова репортерска форма казивања подразумева постојање неименованог приповедача, а заправо извештача са лица места (Ковачевић 2011: 36). Језички гледано, ову ауторску он-форму одликује фактографски тон: ауторска компонента уводи читаоца у причу, износи чињенице које су важне како за ликове (као што је у примеру (2)) тако и за сам ток приповести. Те чињенице могу бити предочене најпре аористом, али и перфектом. Поред тога, ауторски говор је и дескриптивно објективан, јер даје минуциозне описе ликова³ (нпр. јунака Шарла у примеру (1)), али и ситуација које су се одвијале, а које се односе на живот протагониста. На тај начин, ауторски говор није стилски маркиран у односу на остале типове говора о којима ће касније бити речи.

3 Ти описи су у оригиналу предочени француским имперфектом.

- (1) Нови, који је био остао у углу, за вратима, тако да се једва видео, био је дечко са села, од својих петнаест година, и виши растом од нас свију. Имао је косу отсечену равно на челу, као сеоски појац, и изглед мирног и врло збуњеног дечка. (...) На ногама је имао тешке ципеле, рђаво очишћене, оковане клинцима. (7)
- (2) Шарл дакле поново приону на рад и без прекида спреми се за испит из свих предмета; сва је питања научио напамет. Положио је са доста добром оценом. (...) Би приређен велики ручак. (15)

3.1.2. У неким случајевима се репортерско приповедање преплиће са нараторском ја-формом, односно *ми-формом*. Тако је на самом почетку романа аутор користио *ми*, желећи да се идентификује са групом (у овом случају ученика из његовог и Шарловог одељења):

- (2) Имали смо обичај да улазећи у разред побацамо качкете на земљу, да би нам руке затим биле слободније; требало је још с прага завитлати их под клупу, тако да ударе о зид и дигну што више прашине; таква је била мода. (7-8)

3.1.3. Код Флобера, ауторски говор може да се реализује и посредством управног говора (као што је случај у примеру (5)), када приповедач подржава индивидуална својства ликова, чијим исказима, захваљујући употреби глагола говорења (*verbum dicendi*), даје наративни оквир. Поред тога, ауторски говор неретко у себе укључује и неуправни говор (пример (23)). У том случају се парафразирају туђе речи, при чему је исказ лика синтаксички субординиран исказу приповедача те тако постаје део нарације.

3.2. Туђи говор у роману Госпођа Бовари

3.2.1. Управни говор

3.2.1.1. Основни модел туђег говора јесте *прави управни* или *директни говор*, који је у приповедању најчешћи начин преношења туђих речи. Тако се у роману *Госпођа Бовари* гласови ликова могу представити управним говором. Под њим се подразумева дословно репродуковани говор некога лица изражен самосталном комуникативном реченицом или исказом (Ковачевић 2012: 15). У том случају, туђи говор је уведен ауторским речима, при чему се преноси са свим својим лексичким, синтаксичким и експресивним особеностима.

Код Флобера, сусрећу се два начина ортографског истицања управног говора. Он је најчешће правописно маркиран цртом (примери (5) - (18)), а само на појединим местима наводницима (пример (4)). На тај начин, стављена је јасна граница између говора лика и ауторске дидаскалије. Цртом се по правилу обележава *референцијални* управни говор, који упућује на ситуацију у којој је први пут изречен, док се наводницима предочава тзв. *нереференцијални* управни говор, којим се не упућује

на ситуацију његове прве реализације (Ковачевић 2011: 43). Први се реализује као смењивање реплика говорника и саговорника. Међутим, у случају наводника, управни говор је саставни део ауторског текста, па аутор евоцира нечије речи (пример (4)). На основу примера из корпуса, може се уочити да ауторска дидаскалија може заузимати све три позиције у односу на исказ лика, тј. може бити препонована (примери (4) и (5)), затим интерпонована (друга реченица у примеру (7)) или пак постпонована (пример (6) и прва реченица у примеру (7)) у односу на управни говор тј. говор лика, тако да има само функцију пратилачког наративног елемента.

- (4) Он је говорио: „Наставите! Истрајте на том путу! (...) Прионите нарочито на побољшање земљишта, на добро ђубрење, на развијање раса коњских, говеђих, овчијих и свињских! (...)” (137)
- (5) Она прими одмах половину новца, и кад му хтеде исплатити рачун, трговац јој рече:
– Части ми моје, баш ми је жао што се одједанпут лишавате тако велике суме. (250)
- (6) – Да не тражите шта? – упита.
– Мој корбач, молим вас, – одговори он. (19)
- (7) – Зашто не кажете господину? – питала ју је слушкиња.
– То су живци, – одговорила је Ема; – Немој му ништа говорити, ожалостила би га. (103)

Код управног говора, акценат је, дакле, на исказу лика и његовој тачки гледишта, па се прави управни говор код Флобера најчешће употребљава због своје синтаксичке јединствености. Дословним преношењем речи главних јунака приповедач потврђује, али и оживљава њихове мисли. Наиме, неауторов говор је увек у првом лицу и може имати вредност не само обавештајне, већ и интерогативне или екскламативне реченице. Његова јединственост подразумева да се њиме могу пренети одређени језички садржаји (примери (8) - (12)) који се не могу пренети неуправним говором. Тако, он омогућава преношење вокатива, императива, узвика, узвичних, упитних, упитно-узвичних исказа, али и експресивно-емоционално обојене лексике:

- (8) – *Ех! Којешта!* – рече парох. (202)
- (9) – *О! Да је само то!* – узвикну апотекар. (202)
- (10) – *Слушајте, господине! Торањ! Торањ!...* (224)
- (11) – *Глушаче!* – прогунђа Леон и излете из цркве. (224)
- (12) – *Да ли те волим?! Још њишаи!* Та ја те обожавам, љубави моја! (183)

3.2.1.2. Флобер у роману употребљава директни говор како би разбио фактографски тон ауторског дискурса и убрзао ритам радње. На тај начин, захваљујући његовој употреби, у причу се уносе живост и динамичност, те је он стилски маркиран у односу на ауторски говор. Ова динамика у роману још више се постиже у оним ситуацијама када је конферанса изостављена тј. модификацијом управног говора, те се тако у роману остварује и *неуведени управни говор* ((13) и (14)). Са аспекта кому-

никације, он се не разликује од модела правог управног говора јер дословно преноси нечији исказ. Иако изостављена, конференса се на основу претходног контекста може лако одредити, тако да нас овај тип преношења туђег говора не спречава да препознамо који ликови воде дијалог. У односу на оне примере са датом конференсом, примера неуведеног управног говора је знатно мање.

- (13) – Јеси ли ти хришћанин?
 – Јест, ја сам хришћанин.
 – Шта је то хришћанин?
 – То је онај који, будући крштен... крштен... крштен. (107)
- (14) Она устаде против количине дуга.
 – Не знам! Суд га је утврдио! Постоји пресуда! Она вам је саопштена! Уосталом, то је ствар Венсарева.
 – А зар ви не бисте могли?...
 – Не, не могу ништа.
 – Али... ипак... промислите. (269)

3.2.1.3. Будући да је Флобер у свом роману желео да ликовима и њиховим преживљавањима пружи више простора, конференса често садржи и глагол семантичке неизговорености (поред дидаскалија семантичке изговорености). На тај начин, управним говором, писац је желео да стави акценат на размишљања протагониста, на њихову перцепцију и осећања. Међутим, пошто дидаскалија упућује на чињеницу да исказ није реализован односно изречен, управни говор је доживео модификацију у виду *неизреченог (јомишљеног) управног говора* ((15) - (18)), како би постигао поменути ефекат. Тако, Ема Бовари која, будући незадовољна својим брачним и љубавним животом, стално преиспитује себе и своје поступке (пример (16)), размишља о себи (пример (17)), али и о поступцима људи који су јој блиски (пример (15)), као и њиховим осећањима према њој (пример (18)).

- (15) – Зато ли је он, – *говорила је у себи*, – тако блажен кад иде тамо и кад облачи нов прсник, излажући се опасности да га на киши упропасти? (21)
- (16) – Како сам била паметна! – *рече у себи*, мислећи на ешарпе. (98)
- (17) – Ах, смрт није нимало страшна, – *јомисли она*; – заспаћу и свему ће бити крај. (289)
- (18) – Јест, диван! ... диван! ... Да ли воли? – *уишла се*. – Кога?... Никог другог него мене! (96)

Имајући у виду Флоберову намеру да скрене пажњу на мисли јунака, сасвим је јасна чињеница доминантнијег присуства овог модела модификованог управног говора у односу на изречени тј. прави управни говор.

3.2.1.4. С обзиром да књижевну прозу, па тиме и Флоберов роман, одликује приповедање, Флобер не даје често у целости управни говор, односно исказ јунака, већ само његов део, који је од важности за сам ток наратива. Из тог разлога, управни говор је често део ауторског говора,

дат у фрагменту како би аутор што веродостојније и прецизније поткрепио чин исказивања догађаја, остављајући јачи утисак на читаоца. На тај начин је модификована структура управног говора, и будући да је дат у фрагменту у оквиру структуре ауторског, али и неуправног говора (тада се може одредити и као *дословно неуправни говор*), одређује се као *фрагментарни уравни говор (фрагментарни цитат)*. При интеграцији дела говора лика, аутор увек поштује његове речи, пренесећи их дословно, што је у роману правописно назначио наводницима (примери (19) – (22)). Тако је у наведеним примерима Флобер повезао, али и јасно одвојио, два чина исказивања, аутора и лика:

- (19) (...) господин Лере беше набавио кола за возњу између Јонвила и Руана, а Ивер који је био на гласу са своје умешности око разних набавака, захтеваше повишицу плате и претише да ће стати у службу „код конкуренције”. (318)
- (20) Најпре је предложио сломљен стуб за застором, затим пирамиду, па онда Вестин храм, неку врсту ротонде... или „гомилу рушевина”. (315)
- (21) (...) Шарл се реши за маузолеј, који ће на два главна лица носити „анђела са угашеном буктињом у руци”. (315)
- (22) Она је плакала, па га је чак називала „добрим господином Лереом”. Али он се непрестано изговарао на оно „псето Венсара”. (62)

3.2.2. Неуправни говор

3.2.2.1. Поред управног говора, гласови ликова су у Флоберовом роману предочени и *правим неуправним (индиректним) говором* (примери (23) – (27)). Овај модел се у нашој граматичкој литератури уз прави управни говор наводи као други граматикализовани тип преношења туђих речи. Неуправни говор се одређује као ауторски препричани, интерпретирани директни говор (в. Ковачевић 2010: 119). Док се управним говором постиже дослован пренос нечијих речи, Флобер нам неуправним говором нуди само препричану односно парафразирану верзију нечијег исказа, у форми обавештајне реченице. Поред тога, овим моделом се знатно успорава ритам радње. Из тих разлога, он је погодан за приповедање, што утиче на његову неопходност и заступљеност у роману. Уз то треба нагласити да је неуправни говор стилистички најнеутралнија форма преношења туђег говора. Наиме, његовом употребом се у роману постиже информативност, јер може пренети само логички садржај говора лика (в. Вулетић 2006), који за аутора није посебно важан да би се истакао у својој изворној, целовитој форми. Међутим, он је истовремено и најнеафективнији тип преношења туђег говора, па је Флобер његовом употребом знатно осиромашао афективност и експресивност речи јунака. Ово је још једна чињеница која иде у прилог тези да је неуправни говор један од незаобилазних елемената наратива. Сви афективно обележени језички елементи, који су чести у конструкцијама управног гово-

ра⁴, као и сви непредикативни искази, изостају у конструкцијама неуправног говора. На тај начин, употребом неуправног говора, Флобер није сачувао самосталност туђег говора ни у синтаксичком, ни у лексичком, а ни у експресивном погледу.

- (23) Али под пљуском задатака за казну ред се повратио мало по мало, и професор, успевши да сазна име Шарл Бовари, (...), нареди одмах сиромашку *да седне у клују за најгоре, за самом катедром*. Овај се диже с места, али пре но што ће поћи застаде. (9)
- (24) Мајка га је хранила слатким, отац га је пуштао да трчи без одеће и, (...), говорио чак *да би могао ићи и сасвим наџ, као пород живојиниња*. (11)
- (25) Напоследку Леон рече *да ће ових дана ићи у Руан неким адвокатским пислом*. (99)
- (26) Она му представи како је њихова љубав немогућа и како, као и пре, треба да *остану само у границама брајског пријатељства*. (218)
- (27) (...) Госпођа Тиваш, жена председника општине, изјави пред својом слушкињом *да се госпођа Бовари компромитије*. (87)

У оригиналу је, приликом индиректног преношења туђих речи, такође присутно слагање свих заменичких и глаголских облика према ауторској конферанси. Интересантно је да, када је конферанса предочена прошлим догађајима, долази до тзв. слагања времена односно до промена унутар зависне клаузе, (говора лика), те се садашњи догађаји предочавају имперфектом, будући кондиционалом, а прошли плусквамперфектом.

3.2.2.2. С обзиром на његову фреквентност и нужност, због потребе приповедања и постизања различитих приповедачких ефекта, Флобер често разара строго граматикализовану структуру неуправног говора, постижући тако његове различите модификације. Тако је на једном месту у излагању радње модификовао неуправни говор изостављањем везивног елемента (пример (28)), чиме је само формално нестао граматички однос између ауторске дидаскалије (управне клаузе) и говора лика (зависне клаузе). Реч је о ситуацији када је Флобер желео да нам предочи Емин испрекидани говор, чији се делови јукстапозицијски надовезују на ауторски говор. Тим испрекиданим говором, Флобер је истакао делиријум и емотивно растројство главне јунакиње, Еме Бовари. Оваква модификација је допринела стварању новог, *неконекторског* модела *неуравног говора*:

- (28) И она поче говорити којешта, [ga] није ништа знала... [ga] ово је дошло изненада. (269)

3.2.2.3. У роману *Госпођа Бовари* постоји још један случај у коме је Флобер, разбијањем неуправног говора, остварио његову стилистички необичну форму. Таква форма, коју наш лингвиста Ковачевић (в. Ковачевић 2012) одређује као *полууправни говор* тј. као модел *експресивног неуравног говора*, постигнута је употребом двотачке иза ауторске ремарке и употребом малог слова на почетку неауторског говора. Међутим,

⁴ У питању су елементи попут вокатива, узвика, конверзационих партикула, потврђних и одричних речца, али и узречица, поздрава, облика императива, презентатива и сл.

главна модификација се тиче промене комуникативног статуса зависно-сложене реченице неуправног говора. Наиме, Флобер је тачку заменио упитником, добијајући тако интерогативну реченицу. Оваквим неуправним говором, односно употребом упитника уместо тачке, двотачке иза конферансе и малог слова на почетку говора лика, аутор је желео да нагласи значај зависне клаузе, односно питања и његову комуникативну функцију. Тако је у наведеном примеру (29), Флобер истакао Шарлова преиспитивања која се везују за његову будућу супругу, Ему, која му је непрестано била у мислима. Важност овог питања за Флоберовог јунака Шарла је истакнута употребом двотачке иза ауторске компоненте, чиме се знатно појачао експресивни карактер неуправног говора:

(29) Затим се упита: *каква би била кад би се удала и за кога?* (25)

↓

Puis il se demanda *ce qu'elle deviendrait, si elle se marierait et à qui?* (27)

Интересантно је да је у оригиналу постигнут експресивни неуправни говор, стављањем само упитника уместо тачке у неауторовом говору. На тај начин је српском верзијом још више истакнуто оно што је и сам Флобер намеравао, а то је важност садржаја зависне клаузе.

3.2.2.4. У роману *Госпођа Бовари* постигнута је још једна граматички неубичајена конструкција неуправног говора која се одређује као *слободни неуправни говор*. Код Флобера, овај тип говора је у великој мери присутан и привилегован и користи се како би се потиснуо традиционални свезнајући приповедач, а притом ставио акценат на унутрашњи говор јунака. Важно је напоменути да је Флобер први писац који је увео и користио ову структуру неуправног говора, која ће постати незаобилазни књижевно-уметнички поступак и елемент приповедне прозе XX века.

Слободни неуправни говор је доживљени говор који се у литератури назива још и *неуправни управни говор*, што га истовремено сврстава и у модификације управног говора. Из тог разлога, слободни неуправни говор је најкомплекснији модел туђег говора, јер је на неки начин истовремено и управни и неуправни (Ковачевић 2011: 56). Овај модел преносења туђих речи је тако скуп одлика управног и неуправног говора: од првог преузима независну конструкцију и експресивност (интонацију, модалне изразе, елиптичне исказе...), а од другог приповедање, најчешће у трећем лицу.

Употребом овог стилистичког поступка, Флобер је мешао свој план приповедања са планом својих протагониста, па се оваквим видом неуправног говора остварује „ухармонизована двогласна структура” (Ковачевић 2011: 59). Из тог разлога се у литератури наводи да у слободном неуправном говору долази „до прожимања различитих дискурзивних нивоа, при чему деиктичка организација упућује на аутора, који преноси туђи исказ, док експресивна маркираност открива присуство лика, чији се унутрашњи свет (осећања, мисли, перцепција) уводи” (Рајић 2010: 520). Овакво прожимање је потпуно и складно јер, како наводи Бахтин,

аутор говори „с апстрактно-граматичке тачке гледишта”, док јунак говори „с тачке гледишта стварног смисла целог контекста” (Бахтин, 1980: 164). На тај начин, слободним неуправним говором се осветљава однос лика и приповедача, те се сматра полифоничним исказом.

Роман *Госпођа Бовари* обилује примерима у слободном неуправном говору, будући да је Флобер зачетник оваквог стила приповедања, а и с обзиром на то да је хтео својим читаоцима још више да приближи своје јунаке, говорећи у њихово име. Тако се у издвојеним примерима ((30) – (33)) приповедач уживљава у говор својих јунака. При томе маскира своје присуство, стварајући илузију да посматра догађаје и стварност са становишта лика, не напуштајући своју граматичку позицију, што је уочљиво захваљујући употреби заменице трећег лица (једнине или множине). Интересантна је чињеница да је код Флобера остварен само основни модел⁵ слободног неуправног говора, који за основу има управни монолошки говор, при чему се заменице и глаголи из првог лица пребацују у треће. Узимајући ово у обзир, ако погледамо пример (33), можемо констатовати да је у исказу остварена транспозиција **ја** из управног говора у **он** у слободном неуправном говору, али и транспозиција **ми** у **они**. У редовима свог дела, Флобер често користи овај тип говора и даје му предност управо због његових стилско-приповедачких ефеката. Аутор, заправо, као да продире у ум својих јунака, резимира њихове мисли, али на свом језику, не наводећи експлицитно да су то мисли протагониста. Флобер, током целог романа, толико вешто прожима свој план са планом лика па су читаоци стално у недоумици да ли дати говор приписати јунаку, с обзиром да је изложено његово афективно стање, или самом писцу, Флоберу, будући да увек одржава своју граматичку позицију. Користећи слободни неуправни говор, што потврђују и примери, приповедач зумира лик, предочавајући ток његових размишљања читаоцима, како би стекли јасан утисак о јунацима. Док, у примеру (30), писац дочарава читаоцу Шарлово незадовољство његовим дотадашњим животом који је био испуњен разочарањима, у примеру (31), Флобер истиче Емин очај због неуспешног брака и њене неостварене жеље. Тај јунакињин очај нам је писац приближио у примеру (32). У примеру (33), Ема, у својим мислима, реконструира срећне тренутке, које је проживела са својим љубавником и очајава што није доживела врхунац љубави са њим. На основу свих ових примера, стичемо утисак да писац, у жељи да нам предочи унутрашњи говор својих јунака, осцилира између присности и дистанцираности. Флобер, служећи се овим типом говора, заправо показује да у исти мах и зна и не зна шта се одиграва у глави његових јунака.

5 У Флоберовом роману не можемо наићи на преостале моделе слободног неуправног говора (транспозиција *ја* → *џи* и *џи* → *ја*), јер је овим делом тек започет период стварања и употребе слободног неуправног говора као специфичног стилског и наративног поступка. Ово је уједно и разлог присутности прототипичног модела овог типа туђег говора.

Лингвостилистички поступак слободног неуправног говора је типичан за француски језик, тако да се лако може уочити у оригиналу. Попут примера из преводне верзије, садржи елементе и управног и неуправног говора. Код њега се, као и код неуправног говора у француском, такође одвија слагање времена и трансформација деиктичких речи тј. заменица. Тако, у наведеним примерима из оригинала, фрагменти француског слободног неуправног говора могу бити у имперфекту, који је најприсутнији и најтипичнији (у примеру (30), то су *étudiait*, *Était*, *restait*), у плусквамперфекту (у истом примеру *avait eu*), а често и у кондиционалу (у примеру (32), *ne sortirait pas*), а на лик се реферише помоћу заменица за треће лице (**lui**, **il**, **sa**, **ses**, **elle** и сл.).

(30) И друмом којим се протезаше бескрајни облак прашине, (...), ишао је Шарл уживајући у својој домаћој срећи, као људи који, по ручку, још сладе укус печурака које су јели.

Шта је [→ сам] досад имао доброг у животу? Је ли му [→ ми] добро било време проведено у гимназији, када је [→ сам] седео затворен између оних високих зидова, сам међу својим друговима који су били богатији или бистрији од њега [→ мене], који су се смејали његовом [→ мом] нагласку, који су се ругали његовом [→ мом] оделу и чије су матере долазиле у собу за разговор с колачима у муфу? Је ли му [→ ми] било добро касније када је [→ сам] учио медицину, а никад није [→ нисам] имао толико пара у кеси да може [→ могу] платити улазницу за игранку каквој малој радници која би му [→ ми] постала љубавница? (35)

↓

Et alors, sur la grande route qui étendait sans en finir son long ruban de poussière, (...), il s'en allait ruminant son bonheur, comme ceux qui mâchent encore, après dîner, le goût des truffes qu'ils digèrent.

Jusqu'à présent, qu'**avait-il eu** de bon dans l'existence? **Était-ce son** temps de collège, où **il restait** enfermé entre ces hauts murs, seul au milieu de **ses** camarades plus riches ou plus forts que **lui** dans leurs classes, qu'ils faisaient rire par **son** accent, qui se moquaient de **ses** habits, et dont les mères venaient au parloir avec des pâtisseries dans leur manchon ? Était-ce plus tard, lors qu'**il étudiait** la médecine et **n'avait jamais** la bourse assez ronde pour payer la contredanse à quelque petite ouvrière qui fût devenue **sa** maîtresse? (38)

(31) (...) па је покушавала да замисли какви би били ти догађаји који се нису збили, тај други живот, тај муж кога није познавала. (...) Могао би бити леп, духовит, отмен, примамљив, какви су без сумње били они за које су пошле *њене* [→ *моје*] некадашње другарице из манастира. Шта ли је сад с њима? У вароши, с вревом на улицама, са жагором у позориштима и с морем светлости у дворанама за играње, оне живе животом у коме се срце шири а наслађује. *Њен* [→ *Мој*] је живот хладан као амбар чији је прозор окренут северу, (...). (44)

↓

(...) et elle cherchait à imaginer quels eussent été ces événements non survenus, cette vie différente, ce mari qu'elle ne connaissait pas. Tous, en effet, ne ressemblaient pas à celui-là. Il aurait pu être beau, spirituel, distingué, attirant, tels qu'ils étaient sans doute, ceux qu'avaient épousés **ses** anciennes camarades du

couvent. Que faisaient-elles maintenant ? À la ville, avec le bruit des rues, le bourdonnement des théâtres et les clartés du bal, elles avaient des existences où le cœur se dilate, où les sens s'épanouissent. Mais **elle**, sa vie était froide comme un grenier dont la lucarne est au nord, (...). (48-49)

- (32) Зар ће овај бедан живот вечно трајати? Зар га се никад *неће* [→ *нећу*] опростити? Она [→ *ја*] *није* [→ *нисам*] била ништа гора од осталих жена које су живеале срећне! (65)

↓

Est-ce que cette misère durerait toujours? est-ce qu'**elle** n'en sortirait pas? **Elle** valait bien toutes celles qui vivaient heureuses! (72)

- (33) Сутрашњи дан био је за Ему врло тужан. (...) Обузе је она замишљеност у коју пада човек, занет оним што се никад више неће вратити, (...) Река је непрестано текла и лагано ваљала своје мале таласе дуж клизаве обале. Том су се обалом они толико пута шетали уз овај исти жубор таласа, по шљунку покривеном маховином. Колико ли су [→ *смо*] пута уживали у лепом сунцу! Колико лепих дана су [→ *смо*] провели, сами, у хладу, у дну баште! Он је читао гласно, гологлав, седећи на столици од сува дрвета; (...)... Ах! Нестало је једине дражи *њена* [→ *мога*] живота, једине могуће наде на блаженство! Како то да *није* [→ *нисам*] шчепала ту срећу кад *joj* [→ *ми*] је била под руком! Зашто да је не *задржи* [→ *задржим*] обема рукама, коленима, кад *joj* [→ *ми*] се хтеде измаћи? И она стаде проклињати себе што није водила љубав с Леоном; горела је од жеђи за његовим уснама. (115-116)

↓

Le lendemain fut, pour Emma, une journée funèbre. (...) C'était cette rêverie que l'on a sur ce qui ne reviendra plus, (...).La rivière coulait toujours, et poussait lentement ses petits flots le long de la berge glissante. Ils s'y étaient promenés bien des fois, à ce même murmure des ondes, sur les cailloux couverts de mousse. Quels bons soleils **ils** avaient eus! quelles bonnes après-midi, seuls, à l'ombre, dans le fond du jardin! Il lisait tout haut, tête nue, posé sur un tabouret de bâtons secs; (...)... Ah! il était parti, le seul charme de sa vie, le seul espoir possible d'une félicité ! Comment n'avait-elle pas saisi ce bonheur-là, quand il se présentait! Pourquoi ne l'avoir pas retenu à deux mains, à deux genoux, quand il voulait s'enfuir? Et elle se maudit de n'avoir pas aimé Léon; elle eut soif de ses lèvres. (138)

4. Закључак

Посматрањем примера из корпуса, може се уочити да Флобер користи различите типове говора као важно средство у наративном структурирању његовог прозног дела. Тако се у Флоберовом роману, узимајући у обзир граматичко-ортографске особине, могу издвојити следећи типови туђег говора: 1) прави управни говор (изречени), 2) неуведени управни говор, 3) фрагментарни управни говор, 4) помишљени управни говор, 5) прави неуправни говор, 6) неконекторски неуправни говор, 7) полууправни говор (у оригиналу експресивни неуправни говор) и 8) слободни неуправни говор. Коришћењем оваквих модифи-

кација управног и неуправног говора, писац је показао моћ своје креативности у моделовању стварности његових јунака у роману *Госпођа Бовари*. Док је управним говором сачувао оригиналност и доживљеност исказа лика, неуправним говором је само изнео чињенице које су имале функцију да обавесте читаоца о мање битним догађајима и ситуацијама, осиромашујући експресивност исказа. Најзад, употребом слободног неуправног говора, Флобер уноси новине у своју приповедну технику, желећи да истакне важност говора лика, а тако и умањи значај ауторског дискурса. Износећи преиспитивања, размишљања и поновна преживљавања прошлости својих јунака, Флобер је омогућио читаоцима да спознају сложеност њихове природе. Поред тога, коришћењем овог литерарног поступка, аутор је успео да оствари непосреднију комуникацију са читаоцима и свој стил приповедања учини занимљивијим за њих.

Извори

Flober 1961: G. Flober, *Gospođa Bovari*, Novi Sad: Matica srpska.

Flaubert, G. *Madame Bovary*. http://www.dominiopublico.es/libros/F/Gustave_Flaubert/Gustave%20Flaubert%20%20Madame%20Bovary_fr.pdf. 09. 05. 2013.

Листа референци

Bahtin 1980: M. Bahtin, *Marksizam i filozofija jezika*, Beograd: Nolit.

Kovačević 2010: M. Kovačević, O nekim stilsko-jezičkim karakteristikama romana Sara Petra Sarića (O tipovima tuđeg govora), u: *Kosovo i Metohija u civilizacijskim tokovima. Međunarodni tematski zbornik*, knj. I, Jezik i narodna tradicija, Kosovska Mitrovica: Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, 117-131.

Kovačević 2011: M. Kovačević, *Stilska značenja i zračenja*, Niš: Filozofski fakultet.

Kovačević 2012: M. Kovačević, O gramatičko-stilističkom terminosistemu tuđeg govora, u: R. Simić (red.), *Srpski jezik*, XVII, Beograd: Filološki fakultet, 13-38.

Rajić 2010: J. Rajić, Slobodni nepravni govor: jezička realizacija polifoničnog iskaza u narativnom diskursu, u: R. Simić (red.), *Srpski jezik*, XV, Beograd: Filološki fakultet, 515-524.

Vuletić 2006: B. Vuletić, *Govorna stilistika*, Zagreb: FF press.

Milica M. Milašinović
Marija Đ. Glišić

ON TYPES OF SPEECH IN GUSTAVE FLAUBERT'S NOVEL
MADAME BOVARY

Summary

The aim of our paper is to single out and describe all types of protagonist's speech, along with their modifications in Flaubert's most famous novel *Madame Bovary*. We are trying to show how different types of direct and indirect speech correlate, thus achieving a particular narrative effect in creating the world of Flaubert's novel. It turns out that *free indirect speech*, as a specific literary process, is given a special role in narration, as it helps Flaubert depict the inner world of his characters.

Keywords: direct speech, indirect speech, types of protagonist's speech, free indirect speech

Примљен 22. фебруара 2014.
Прихваћен 22. фебруара 2015.